

**OCENE
RECENSIONI
REVIEWS**

Peter Štihi: SREDNJEVEŠKE GORIŠKE ŠTUDIJE. Prispjevki za zgodovino Gorice, Goriške in goriških grofov. Nova Gorica, Goriški muzej, 2002, 256. str.

Goriški grofje sestavljajo eno najvplivnejših plemiških rodbin na našem ozemlju. Če bi se zgodovina obrnila drugače, bi lahko namesto o zgodovini habsburških dežel govorili o zgodovini goriških dežel. Toda kljub njihovi pomembnosti je pri nas dostopno razmeroma malo gradiva o njih.

Pričujoče delo sestavlja zbirka štirinajstih razprav avtorja Petra Štiha. Vse so bile napisane še preden je nastala knjiga z naslovom Srednjeveške goriške študije. Časovno so nastale v obdobju med 1986 in 2001, medtem ko so nekatere starejše nekoliko dopolnjene. Knjiga poskuša te razprave narediti dostopnejše javnosti, saj so bile objavljene ne samo v različnih revijah in zbornikih, temveč tudi v različnih jezikih.

Razprave posegajo v različna področja goriških študij in še posebno goriških grofov ter se ukvarjajo z različnimi aspekti njihovega delovanja. Časovno večina razprav posega v obdobje med 1001 in 1500, le zadnji dve se tičeta avtorja Zgodovine Norika in Furlanije Martina Bavčarja.

Tisočletnica prve omembe Gorice in pol tisočletja izumrtja goriških grofov sta vzpodbudili nekoliko bolj poglobljeno študijo o tej rodbini. Njihove posesti so bile raztresene prek ozemlja današnje Slovenije, Italije, Hrvaške in Avstrije. Ta razširjenost je eden izmed vzrokov za izredno težavno delo pri rekonstrukciji zgodovine rodbine.

Sama geneza goriških grofov kot tudi same grofije sega v 10. in 11. stoletje. To obdobje je eno izmed najslabše dokumentiranih, kar pomeni, da na nekatera vprašanja ne moremo dobiti popolnoma zanesljivih odgovorov. Toda ravno na tem področju je bil v zadnjem desetletju narejen največji premik. Začetno stanje definira dokument Otona III, ki podeli to ozemlje (ki je bilo pred tem v njegovi oblasti) oglejski cerkvi in furlanskemu grofu Werihenu. Njegova vnukinja Hedviga se je (v drugo) poročila z Engelbertom I Spanheimskim. Njuna hči Diemuta se je poročila z Meginhardom III Albusom in njun sin Majnhard I Goriški postane prvi goriški grof. Ko 1123 umre njegov brat Henrik, ki je imel v posesti samo Gorico, se vzpostavi jedro goriške grofije. Tako se kaže, da Majnhardci niso prišli do posesti kot odvetniki oglejskih patriarhov (kar so od leta 1125), ampak so jo podedovali.

Eden najpomembnejših aspektov obstoja goriških grofov je prav gotovo vzpostavitev goriške dežele. Čeprav je ta dobila dokončno obliko šele konec 16. stoletja, ko je že bila pod oblastjo Habsburžanov, so ravno Majnhardci tisti, ki so vzpostavili ločeno identiteto. Za to je po mnenju Štiha ključno 13. stoletje. Leta 1210 namreč Gorica pridobi pravico do tedenskega sejma, leta 1234 pa še cestni regal. Tako najdemo prvo omembo (comitatus et dominium Goricie) leta 1271, kar pomeni, da je to ozemlje videno vsaj kot poseben, če ne že ločen del Furlanije.

Goriški grofje, ki so bili leta 1365 povzdignjeni v državne kneze, so imeli številne posesti tudi drugod. V drugi polovici 13. stoletja so pridobili posest nad Tirolsko, kjer so postali tudi grofje. Še večja zmaga pa se jim je posrečila s pridobitvijo vojvodine Koroške 1286. Čas 70-ih let 13. stoletja je bil zaznamovan z boji med Otokarjem in Rudolfom I, kjer so goriški grofje podprli zmagovito stran. Pri odločilni bitki pri Durnkrutu so sodelovali s kontingentom 150 konjenikov, kar ni bila majhna sila. Tako so že takrat dobili v zastavo Mehovo z Belo krajino. Ključno za velike načrte je bila še preostala posest oglejskega patriarhata. V tem boju je oslabljeni oglejski patriarhat postal njihov glavni cilj. Leta 1299 jim je uspelo zasesti Tolmin in v času sedisvakance je

bil Henrik II prvič izvoljen za furlanskega generalnega glavarja. Stalne vojne v Furlaniji so bile uspešne, saj mu je do svoje smrti leta 1323 uspelo posesti še razširiti. Seznam ozemelj, ki jih je obvladoval, je resnično impresiven, od Padove in Trevisa do Kvarnerja in Kolpe ter do Pustertala. S tem so postali goriški grofje ena izmed ključnih sil na jugu Svetega nemškega cesarstva. Sami Gorici je leta 1307 Henrik II podelil mestne pravice in zdelo se je, da bo postala eno ključnih mest in center ozemlja na prehodu proti Italiji.

Nepričakovana smrt Henrika II je naredila konec tem sanjam, saj je za sabo zapustil komaj nekaj mesecev starega sina Ivana Henrika. Dolgotrajno skrbništvo je omogočilo njihovim nasprotnikom, da so se polastili vseh pridobitev na območju Furlanije, in tako družino goriških grofov potisnilo v vlogo drugorazredne sile. Njihova zgodovina do leta 1500, ko rodbina izumre, je zgodba o postopnem izgubljanju posesti na račun Habsburžanov. Zanimivo je, da so goriški grofje pridobili status državnih knezov šele leta 1365, ko je bil zenit njihove moči že mimo.

Štih daje poseben pomen položaju, ki so ga imeli grofje kot odvetniki oglejskih patriarhov. Ta položaj jim je poleg nekaterih posesti, ki so jih s tem pridobili, dajal tudi določene pravice pri sodstvu in upravi na širšem območju. Le-te pa so bile temelj graditve Goriške kot samostojne dežele. Kljub temu da so bili uradno podložni Oglelju, pa so vojne z njimi postale "skoraj družinska tradicija". Način graditve v deželi opisuje razprava "Goriški grofje in oblikovanje pokrajine ob Soči in na Krasu v deželo Goriško".

Goriški grofje so poleg same dežele Goriške odigrali pomembno vlogo tudi v nekaterih drugih pokrajinah. Z njimi se ukvarjajo naslednje razprave: Goriški grofje in geneza Pazinske grofije, Goriški grofje in dežela Grofija v Marki in Metliki, Goriški grofje kot deželni gospodje na Goriškem, Kranjskem in v Istri.

Poleg samih goriških grofov se nekatere razprave dotikajo tudi problematike nižjega plemstva: Vloga ministerialov pri izoblikovanju in upravljanju dominija goriških grofov, Institucija vicedomesa v upravni strukturi Pazinske grofije v času goriških grofov in K zgodovini nižjega plemstva na Krasu in v Istri. Za zaokrožitev študij o goriških grofih sta dodani še dve študiji knjige Martina Bavčarja, Zgodovina Norika in Furlanije.

Kljub temu da sama knjiga ne prinaša nič novega kar se samega gradiva tiče, pa je vendarle pomembna. Zdi se, da so v knjigi skupaj zbrane študije postale več kot le seštevek, kot bi rekli stari Rimljani Vsekakor je bil čas, da goriški grofi dobijo knjigo, ki jih postavlja na položaj, kakršnega si zaslužijo.

Boštjan Plut

France Baraga (ur.): GRADIVO ZA SLOVENSKO ZGODOVINO V SREDNJEM VEKU, 6/1 (Listine 1246–1255). Thesaurus memoriae, Fontes 2. Ljubljana, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRS SAZU, 2002, 296 str.

Leta 1902 je Franc Kos izdal prvo od petih knjig Gradiva za zgodovino Slovencev, in v čast stoletnice izdaje je Zgodovinski inštitut Milka Kosa izdal nadaljevanje njegovega dela. Sam Franc Kos je izdal štiri knjige (1902, 1906, 1911, 1915), še eno posthumno pa je po njegovem gradivu izdal Milko Kos (1928). Vendar je gradiva, ki ga je zbral Franc Kos, še precej, saj sega vse do leta 1500.

Avtor pričujoče knjige se je tako naslonil na že opravljeno delo Franca Kosa kot tudi na delo prof. Otopreca. Tako je pričujoče delo v resnici sestavljeno iz treh projektov, ki jih je smiselno povezal France Baraga. Razlike med sedanjo izdajo in prvimi zvezki so v različnem načinu in izboru gradiva. Medtem ko so v prvih knjigah izbirali predvsem gradivo za zgodovino Slovencev, je cilj te knjige slovenska zgodovina v širšem obsegu, ki vključuje vse prebivalce na ozemlju današnje Slovenije v obravnavanem času. Na drugi strani pa ne vključuje Slovencev, ki so živeli zunaj meja današnje republike Slovenije. Vključeni so diplomatski viri v najširšem pomenu, medtem ko so narativni izpuščeni. Če je izvorna listina izgubljena, je objavljen njen prepis, če ni tudi tega, pa njegov regest ali zanesljiva omemba.

Struktura edicije je sestavljena iz naslednjih delov: tekoča št. listine, datacija in kraj izdaje, regest, podatki o izvorniku in prepisih, slika, objave, regest in literatura, dodatna pojasnila, notice in dorsalne notice, besedilo listine, podatki o pečatih ter opombe pod črto.

Besedilo je podano zvesto po izvorniku, ohranjene so tudi napake. Kadar je bil Baraga v dvomih glede branja, je v opombah dodal še druga možna branja.

Dokumentom, ki jih najdemo v zborniku, je nemogoče najti skupni imenovalec (razen časa in prostora). Tematsko se dotikajo najrazličnejših področij. Veliko dokumentov govori o fevdalnih razmerjih. Tako srečamo mnogo podelitev fevdov, darovnic in najemov.

Če bi naredili prostorski prerez, katerih krajev se dotikajo posamezni dokumenti, bi opazili, da je severna in zahodna Slovenija bolj 'pokrita' kot njeni drugi deli. Precej dokumentov se dotika Primorske, tako obalne kot tistega dela, ki je bila v tem času pod oblastjo goriških grofov. Ti so bili v obravnavanem obdobju v svoji ekspanzionistični fazi. Predvsem vojna za cerkvena posestva so pustila svoje sledi v virih, med drugim najdemo del mirovne pogodbe, ki končuje vojno med salzburškim nadškofom in goriškima grofoma. Majnhard III Goriški je tudi najpogosteje zapisana oseba v zbranih dokumentih, večkrat se pojavljajo tudi dokumenti Friderika II in tedanjih papežev, Inocenca IV ter Aleksandra IV. Odmevi zadnje faze bojev med slednjimi so opazni